

Bevolkingsprognose 2004–2050: veronderstellingen

Andries de Jong

In de afgelopen twee jaar is de bevolking minder sterk gegroeid dan in de vorige prognose werd aangenomen. De immigratie is veel sneller gedaald dan in de vorige prognose werd verwacht, terwijl de emigratie zeer snel is gestegen. In de nieuwe prognose wordt van een structureel lager aantal immigranten uitgegaan en op de middellange termijn van een fors hoger aantal emigranten. Deze bijstellingen leiden tot een veel lager migratiesaldo dan dat volgens de vorige prognose. Tot 2010 is het migratiesaldo zelfs negatief. Via een lagere bevolkingsgroei leiden deze bijstellingen tot kleinere aantallen levendgeborenen en overledenen dan aangenomen in de vorige prognose.

Aan de totstandkoming van de veronderstellingen van de bevolkingsprognose is meegewerkt door Maarten Alders, Joop de Beer, Andries de Jong, Han Nicolaas en Arno Sprangers. De veronderstellingen van de prognose zijn besproken in het Demografieplatform. In deze werkgroep zijn deskundigen vertegenwoordigd op het terrein van de demografie, afkomstig van diverse ministeries, plan- en onderzoeksbureau's.

1. Recente ontwikkelingen

In de nieuwe bevolkingsprognose zijn ten opzichte van de vorige, twee jaar geleden uitgebrachte langetermijnprognose verschillende wijzigingen doorgevoerd (De Jong, 2003). Deze wijzigingen betreffen enerzijds inhoudelijke veronderstellingen waarop de prognose is gebaseerd en anderzijds diverse methodologische veranderingen. Vooral als gevolg van veranderingen in de inhoudelijke veronderstellingen is de prognose van de bevolkingsgroei significant lager dan die volgens de vorige prognose. Het gebruik van nieuwe modellen, namelijk voor de prognose van de sterfte en de prognose van de emigratie, heeft echter ook tot nieuwe inzichten geleid, en daarmee tot verschillen met de vorige prognose.

De veranderingen in de veronderstellingen houden verband met sociaal-economische ontwikkelingen in de afgelopen jaren en het effect hiervan op de demografie, en in het verlengde daarvan de bevolkingsprognose.

De eerste jaren van de 21^e eeuw zijn in zowel demografisch als maatschappelijk opzicht te kenschetsen als een turbulente periode. Rond 2000 bevond de economie zich in een hoogconjunctuur, met lage werkloosheidscijfers en hoge aantallen openstaande vacatures. Ook in de demografie was er sprake van een 'bloeiperiode', met historisch hoge aantallen geborenen, hoge aantallen immigranten en lage aantallen emigranten. De bevolkingsprognose van 2000–2050 (De Jong, 2001) stond eveneens in het teken van een hoge bevolkingsgroei: tot 2035 zou de bevolking blijven groeien tot 18,0 miljoen.

In slechts enkele jaren tijd is hierin een kentering gekomen. De economische groei zakte in, en gedurende een korte periode was er zelfs sprake van een nulgroei. De werkloosheidscijfers namen weer snel toe, terwijl het aantal openstaande vacatures zienderogen kromp. Ook maatschappelijk gezien was er sprake van een ommekeer. Integratievraagstukken kwamen prominent op de publieke en politieke agenda en het beleid, in het bijzonder het vreemdelingenbeleid, werd strikter. In de demografie was eveneens sprake van een omwenteling: zowel het aantal geborenen als het aantal immigranten daalde in een hoog tempo, terwijl het aantal emigranten snel steeg. In de bevolkingsprognose 2002–2050 waren deze trendbreuken voorzien; in deze prognose werd de maximale omvang van de bevolking verlaagd van 18,0 naar 17,7 miljoen. De snelheid waarmee de nieuwe ontwikkelingen zich voltrokken was echter onderschat. Hierdoor zijn in enkele jaren tijd de afwijkingen van de vorige bevolkingsprognose met de waarnemingen beduidend toegenomen. De raming van de bevolking op 1 januari 2005 ligt met 16,3 miljoen ruim 60 duizend onder de bevolking zoals voorspeld in de vorige bevolkingsprognose.

Aanpassingen van de kernveronderstellingen in lijn met recente ontwikkelingen, leiden ertoe dat in de nieuwe prognose het jaarlijks aantal immigranten lager is dan in de vorige prognose, terwijl het jaarlijks aantal emigranten de komende drie decennia juist hoger is. Hierdoor is het migratiesaldo de komende decennia beduidend lager, hoewel er in 2050 geen verschil meer bestaat met de vorige prognose.

De wijzigingen in de veronderstellingen met betrekking tot het migratiesaldo hebben ook invloed op de prognose van de toekomstige aantallen levendgeborenen. Minder immigranten betekent minder vrouwen op de (meest) vruchtbare leeftijden. In de nieuwe prognose is het aantal geborenen hierdoor lager dan aangenomen in de vorige prognose (bij een vruchtbaarheid die vrijwel gelijk is aan die volgens de vorige prognose).

De ontwikkeling van de levensverwachting wijkt voor mannen marginaal af van de aanname in de vorige prognose. Voor vrouwen is op de korte termijn een gunstiger ontwikkeling voorspeld.

In de volgende aflevering van *Bevolkingstrends* zal in meer detail worden ingegaan op de veronderstellingen met betrekking tot de immigratie. Elders in deze aflevering worden de belangrijkste uitkomsten van de nieuwe bevolkingsprognose gepresenteerd.

2. Migratie

In 2003 bedroeg zowel het aantal immigranten als het aantal emigranten 105 duizend. In 2004 is het aantal immigranten gedaald naar 92 duizend en het aantal emigranten gestegen naar 111 duizend. Hiermee is het migratiesaldo

gedaald van 0 in 2003 naar min 19 duizend in 2004. In 2000 bedroeg het migratiesaldo nog 54 duizend. De drastische veranderingen in zowel de immigratie als de emigratie hangen samen met de economische teruggang en de aanscherping van het migratiebeleid.

De economische groei is in enkele jaren tijd sterk gedaald. De afname van de economische groei ging gepaard met een sterke daling van de immigratie uit de westerse landen (het gaat hierbij vooral om arbeidsmigranten). In de nieuwe prognose wordt verondersteld dat de lagere economische groei vooral op de korte termijn effecten op de migratie zal hebben. Dit betekent dat de komende jaren minder immigranten vanwege arbeid uit de westerse landen worden verwacht. Ervan uitgaande dat de economie weer zal aantrekken, kan worden verwacht dat de immigratie over enkele jaren weer zal toenemen. Ook wordt in de nieuwe prognose verondersteld dat op de lange termijn krapte op de arbeidsmarkt zal ontstaan als gevolg van de vergrijzing. Vanwege deze krapte wordt een immigratiestroom uit onder meer Oost-Europa voorspeld. Door de uitbreiding van de Europese Unie is het voor werknemers uit de nieuw aangesloten landen gemakkelijker geworden om in de oude landen van de Europese Unie te gaan werken. Dit geldt in het bijzonder voor Polen.

Ook wat betreft het migratiebeleid is sprake van een gewijzigde situatie. Op 1 april 2001 is een nieuwe Vreemdelingenwet ingevoerd. Tevens is het al bestaande beleid aangescherpt. Daarbij is sprake van een strengere selectie van asielzoekers 'aan de poort'. Weinig herkomstlanden zijn als 'onveilig' aangemerkt. Hierdoor worden meer asielzoekers niet tot de procedure toegelaten. In 2000 was er nog sprake van 44 duizend asielverzoeken; in 2004 zal het aantal naar verwachting zijn gedaald naar 10 duizend.

In de nieuwe prognose ligt de immigratie op termijn rond 10 duizend lager dan in de vorige prognose (*grafiek 1*). Deze aanpassing heeft te maken met lagere aantallen asielzoekers en het strengere beleid.

In de nieuwe prognose is een methodologische wijziging doorgevoerd met betrekking tot de prognose van de emigratie. In de langetermijnprognose van 1998 is de emigratie

voor het eerst gemodelleerd met behulp van emigratiekansen. In de eerdere prognoses werd gewerkt met emigratieaantallen. De motivatie die voor de wijziging werd gegeven, was dat hierdoor beter rekening kon worden gehouden met ontwikkelingen in de samenstelling van de bevolking per groep van herkomstlanden. Een belangrijk nadeel van het werken met emigratiekansen is echter dat de mate van toekomstige daling of stijging van emigratiekansen moeilijk valt te onderbouwen. Hierdoor ontstond de wens een kernindicator te hebben waaruit de ontwikkeling van emigratiekansen kan worden afgeleid. Een kernindicator die aan deze eisen voldoet is het retourpercentage: het percentage immigranten dat in de loop der tijd weer vertrekt. In de nieuwe langetermijnprognose is deze indicator gebruikt om emigratiekansen, en hiermee aantallen emigranten, af te leiden. Hiertoe is een nieuw model ontwikkeld, waarin emigratiekansen naar verblijfsduur worden toegepast op immigranten naar verblijfsduur. In een ander artikel in deze aflevering van *Bevolkingstrends* zal nader worden ingegaan op de prognose van de emigratie aan de hand van het retourmigratiemodel.

Het aantal emigranten is tussen 2001 en 2004 sterk gestegen, van 79 duizend naar 111 duizend. Een dergelijk hoog niveau is in het verleden nog niet eerder voorgekomen. De sterke stijging van de emigratie kan duiden op een dalende populariteit van Nederland bij de migranten. Er zijn tekenen dat het politieke en sociale klimaat in Nederland, en vooral in de grote steden, harder wordt.

Een negatieve beeldvorming rond allochtonen kan ook een motief zijn om te remigreren. Ook bij de autochtonen is er sprake van een sterke stijging van de emigratie. Waarschijnlijk is de slechte economische situatie een drijfveer geweest om Nederland te verlaten.

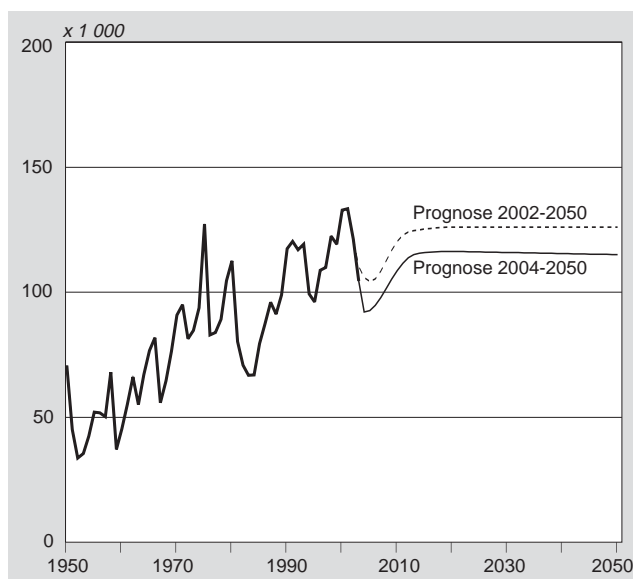
Voorts kunnen ontwikkelingen op de woningmarkt een rol hebben gespeeld. In Nederland waren tot voor kort koopwoningen goedkoper dan in de buurlanden. Door sterke stijgingen in de huizenprijzen in Nederland is de situatie inmiddels omgekeerd. Hierdoor is het aantal emigranten naar België en Duitsland de laatste jaren gestegen.

In de nieuwe prognose wordt verwacht dat met het aantrekken van de economische conjunctuur de emigratie tot 2010 zal dalen. Daarna zal de emigratie tot 2025 stabiel zijn, om vervolgens weer langzaam te dalen (*grafiek 2*).

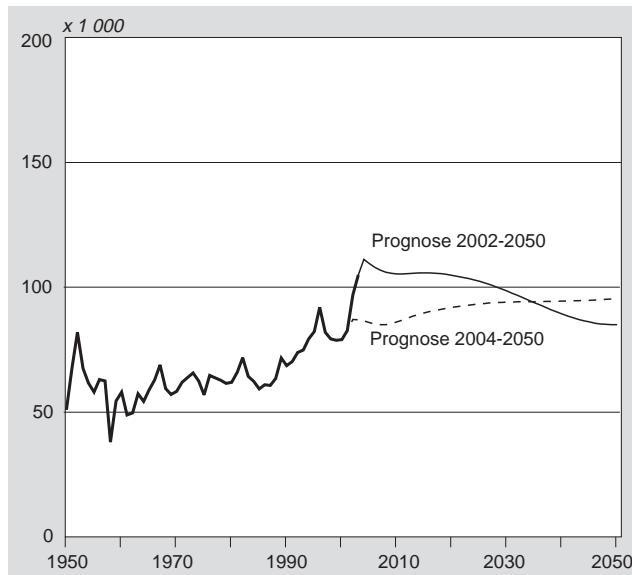
In de vorige prognose was een te laag aantal emigranten in 2004 voorspeld. Voorts werd uitgegaan van een vrijwel stabiele emigratie tot 2010, waarna de emigratie langzaam zou stijgen.

Tussen 2003 en 2004 is het migratiesaldo (aantal immigranten minus het aantal emigranten) gedaald van 0 naar min 19 duizend. In de vorige prognose was een migratieoverschot van 20 duizend in 2004 voorspeld. In de vorige prognose werd verondersteld dat het migratieoverschot eerst zou stijgen en vervolgens langzaam zou dalen naar circa 30 duizend in 2050 (*grafiek 3*). In de nieuwe prognose wordt verwacht dat het huidige negatieve migratiesaldo langzaam zal afnemen en rond 2010 weer positief zal zijn. Het positieve saldo zal dan verder groeien naar circa 30 duizend in 2050.

1. Immigratie

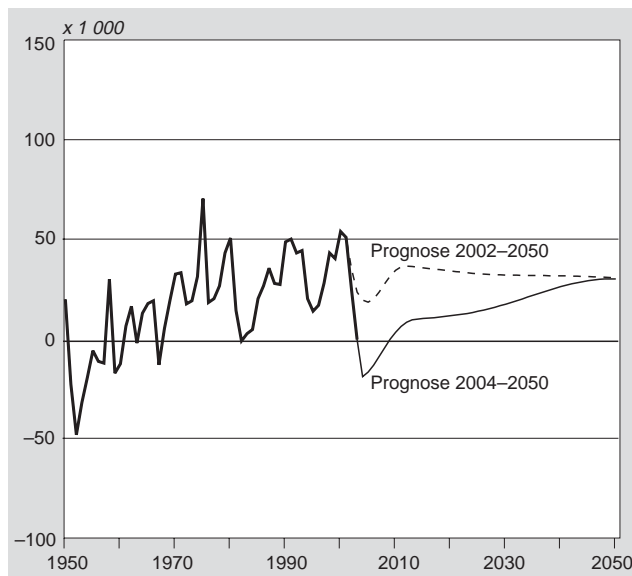

2. Emigratie ¹⁾

¹⁾ Het emigratiecijfer is inclusief het saldo van administratieve correcties.

3. Migratiesaldo ¹⁾

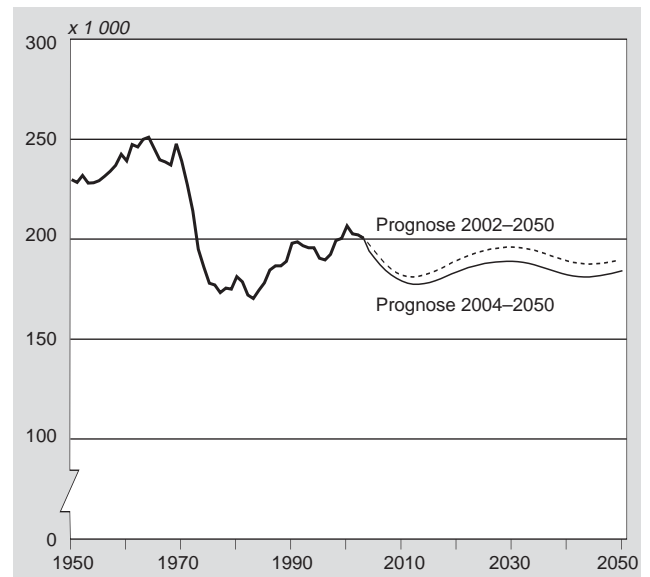
¹⁾ Het migratiesaldo is inclusief het saldo van administratieve correcties.

3. Geboorte

Samenhangend met de verslechtering van de economische situatie in de afgelopen jaren, is het aantal geborenen gedaald naar 194 duizend in 2004. Hiermee duikt het aantal geborenen voor het eerst sinds 1998 onder de 200 duizend. In de komende jaren zal het aantal geborenen verder dalen (*grafiek 4*). Dit komt vooral doordat er minder vrouwen zijn op de leeftijden waarop de meeste kinderen worden geboren.

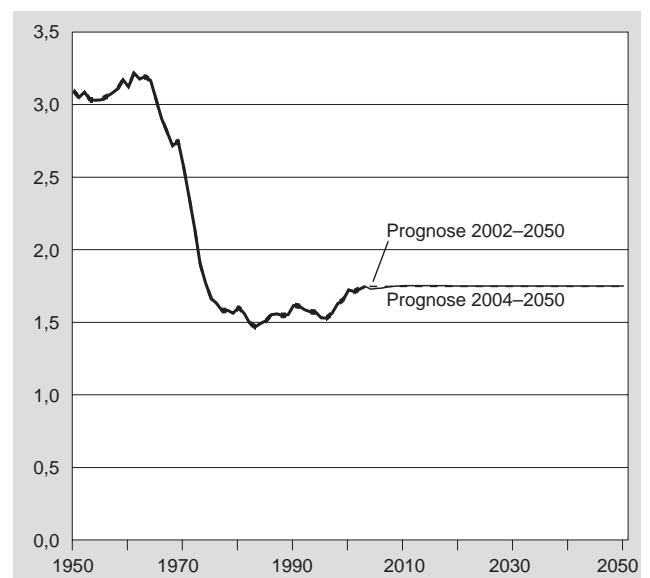
De TFR (Total Fertility Rate, een indicator voor het gemiddeld kindertal per vrouw) komt in 2004 uit op 1,73. In de komende decennia zal de TFR naar verwachting stabiel blijven rond 1,75 kinderen per vrouw (*grafiek 5*). In de vorige prognose werd ook uitgegaan van een stabiele TFR van 1,75 in de komende halve eeuw.

4. Levendgeborenen

In de afgelopen twintig jaar was de TFR laag (schommelend tussen 1,5 en 1,7), als gevolg van een combinatie van uitsteleffecten op jongere leeftijden en inhaaleffecten op hogere leeftijden. Deze inhaal- en uitsteleffecten lijken tegenwoordig te zijn uitgewerkt. Om deze reden worden er vrijwel geen ontwikkelingen meer (naar boven of naar beneden) in de leeftijdsspecifieke vruchtbaarheid verondersteld en blijft de TFR als resultaat hiervan in de toekomst stabiel. Vanuit het perspectief van de cohortvruchtbaarheid wordt een geleidelijke daling van het gemiddeld kindertal per vrouw (de cohort-equivalent van de TFR) van 2,50 voor geboortegeneratie 1935 naar 1,75 voor de geboortegeneraties vanaf 1975 verondersteld.

5. Totaal vruchtbaarheidscijfer (TFR)

In de vorige prognose werd met 197 duizend kinderen uitgegaan van een hoger aantal geborenen in 2004. De lage economische groei heeft ertoe geleid dat er minder kinderen zijn geboren dan verwacht (mensen stellen dan de

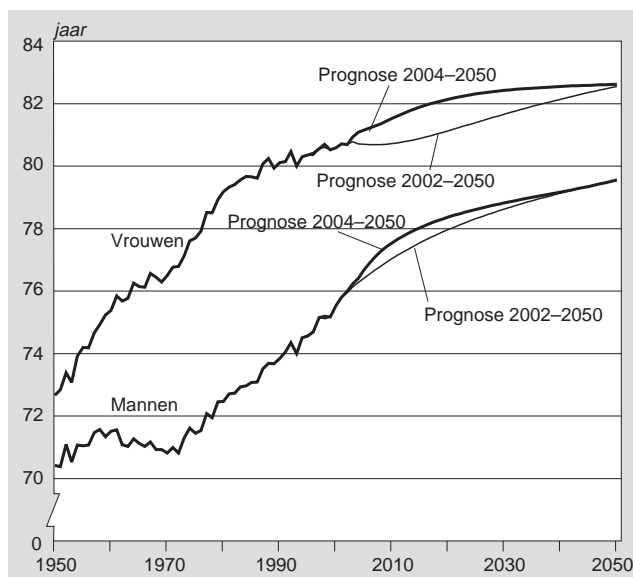
komst van kinderen uit of zelfs helemaal af). Hoewel in de vorige prognose ook werd uitgegaan van een stabiele TFR van 1,75 in de komende halve eeuw, ligt het aantal levendgeborenen in de nieuwe prognose tussen de 3 en 7 duizend lager dan in de vorige prognose. Dit is volledig het gevolg van een kleinere bevolking in de nieuwe prognose, vanwege een lager migratiesaldo.

4. Sterfte

In de nieuwe prognose is ook wat betreft de sterfte een methodologische wijziging doorgevoerd. In de vorige prognose is gebruikgemaakt van een model waarbij de levensverwachting verklaard wordt uit achterliggende determinanten. Op basis van veronderstellingen over de ontwikkeling van de parameters van dit model, werd vervolgens de ontwikkeling van de levensverwachting in de toekomst voorspeld. In de nieuwe prognose is gebruikgemaakt van een modelering aan de hand van sterfte naar doodsoorzaken. Door uit te gaan van sterfte naar doodsoorzaken is het, beter dan in het verklarend model van de vorige prognose, mogelijk inzicht te verkrijgen in onderliggende factoren van veranderingen in de sterfte. In een artikel in de volgende aflevering van *Bevolkingstrends* zal nader worden ingegaan op de prognose van de sterfte aan de hand van doodsoorzaken.

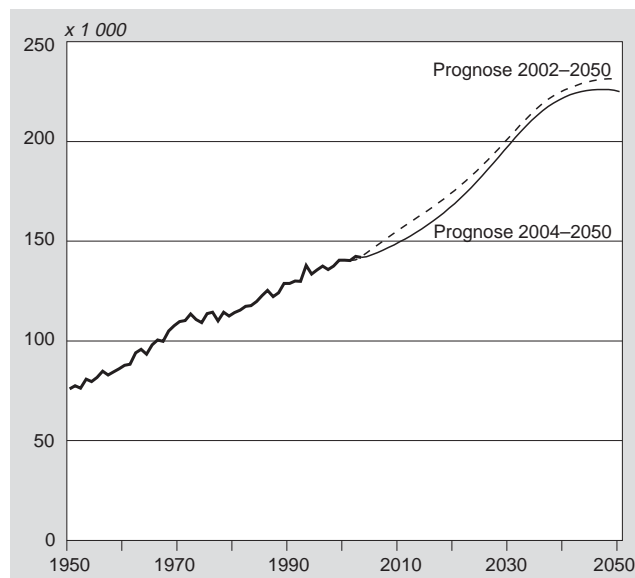
Tussen 2003 en 2004 is de levensverwachting van vrouwen verder gestegen, van 80,9 naar 81,1 jaar. Ook de levensverwachting van mannen is in deze periode verder gestegen, van 76,2 naar 76,4 jaar. In de toekomst zal de levensverwachting van mannen en vrouwen verder toenemen. In 2050 zal deze voor vrouwen uitkomen op 82,5 jaar en voor mannen op 79,5 jaar (*grafiek 6*). Hiermee loopt het verschil in levensverwachting tussen vrouwen en mannen terug van 4,7 jaar op dit moment naar 3,0 jaar in 2050. De afname van het verschil hangt vooral samen met het feit dat mannen in de afgelopen decennia minder zijn gaan roken, waardoor ze in de toekomst minder vaak aan longkanker en hart- en vaatziekten zullen overlijden.

6. Levensverwachting bij geboorte

Ondanks een verdere stijging van de levensverwachting van zowel mannen als vrouwen, zal het jaarlijks aantal overledenen in de komende decennia sterk toenemen. Dit is het gevolg van de vergrijzing van de bevolking. De naoorlogse geboortegolf zorgt in de komende decennia voor een sterke toename van het aantal ouderen. In het tweede en derde decennium van deze eeuw zal dit een versnelling in de toename van het aantal overledenen teweegbrengen (*grafiek 7*). Na 2030 loopt de stijging van het aantal overledenen weer langzaam terug, om rond 2050 tot stilstand te komen. Tegen 2050 zullen er naar verwachting ongeveer 225 duizend personen per jaar overlijden, zo'n 80 duizend meer dan nu.

7. Overledenen

De prognose van de sterfte is gebaseerd op een onderscheid van sterfte naar doodsoorzaken. In de nieuwe prognose wordt in de komende decennia een sterkere stijging van de levensverwachting verondersteld dan in de vorige prognose. Dit geldt in het bijzonder voor de vrouwen. In de vorige prognose werd verwacht dat de levensverwachting van vrouwen het eerste decennium van deze eeuw amper zou veranderen en pas in het tweede decennium de stijgende koers uit het verleden zou hervatten.

In de nieuwe prognose ligt het aantal overledenen in eerste instantie 2 duizend per jaar lager dan in de vorige prognose. Het verschil groeit naar 7 duizend rond 2015. Dit komt vooral door een, ten opzichte van de vorige prognose, gunstiger ontwikkeling van de levensverwachting van vrouwen. Vervolgens worden de verschillen weer kleiner, om uit te komen op 4 duizend in 2035. Daarna nemen de verschillen echter weer toe.

5. Bevolkingsomvang

In 2004 is het inwonertal met 37 duizend personen toegenomen. Deze toename is aanzienlijk kleiner dan in 2000, toen de bevolkingsgroei nog boven de 120 duizend personen uitkwam. Volgens de nieuwe bevolkingsprognose van

het CBS zal het inwonertal van Nederland toenemen van de huidige 16,3 miljoen naar 17,0 miljoen in 2035. Daarbij is sprake van een afnemend groeitempo. Na 2035 daalt de bevolking langzaam, om in 2050 uit te komen op 16,9 miljoen.

In de vorige langetermijnprognose groeide de bevolking van Nederland van 16,2 miljoen in 2003 naar 17,7 miljoen in 2035. De verklaring voor de lagere bevolkingsgroei is enerzijds dat in de nieuwe prognose sprake is van een lager migratiesaldo en anderzijds dat in de nieuwe prognose de natuurlijke bevolkingsaanwas geringer is.

Literatuur

Jong, A. de, 2001, Bevolkingsprognose 2000–2050: bevolking groeit tot 18 miljoen. Maandstatistiek van de Bevolking 49(1), blz. 22–25. CBS, Voorburg/Heerlen.

Jong, A. de, 2003, Bevolkingsprognose 2002–2050: veronderstellingen. Bevolkingstrends 53(1), blz. 27–33. CBS, Voorburg/Heerlen.

8. Bevolkingsomvang

